

**SAUL KRIPKE V SLOVENSKOM KRÁLOVSTVE KRIVÝCH
ZRKADIEL**

MARIÁN ZOUHAR, Filozofický ústav SAV, Bratislava

Vydanie knižky z analytickej filozofie možno na Slovensku považovať za mimoriadnu udalosť, ktorá si zaslúži pozornosť všetkých, čo v tejto oblasti pracujú. Mňa osobne mimoriadne potešila správa o tom, že štvorica Peter Ježík, Dezider Kamhal, Igor Sedlár a Peter Sýkora pripravujú monografiu o ikone súčasnej analytickej filozofie – o Saulovi Kripkem. Jej názov je *Saul Kripke a oživenie metafyziky*. Keď som už fyzický výtlačok knihy listoval, radosť veľmi rýchlo vystriedalo sklamanie, miestami až zdesenie. Našťastie, Kripke po slovensky nevie, takže bude ušetrený zdravotných problémov, ktoré by mu privodilo čítanie niektorých pasáží z tejto knihy.

Hneď na úvod musím povedať, že kritický postoj mám k prvými dvom častiam knihy. Ich autormi sú Dezider Kamhal (kapitola *Kripkeovská sémantika a teória referencie vlastných mien*, s. 13 – 64) a Peter Ježík (kapitola *Kripke a intuitívny test rigidnosti*, s. 65 – 99). Ostatné dve kapitoly (Peter Sýkora: *Aristoteles po Darwinovi, Popperovi a Kripkem: vzkriesenie biologického esencializmu*, s. 101 – 146; Igor Sedlár: *Spoznanie esencially vlastností*, s. 147 – 160) sú korektnejšie, preto sa nimi v tejto polemicknej poznámke nebudem bližšie zaoberať.¹

Kritické zrkadlo, ktoré sa rozhodli Kamhal s Ježíkom nastaviť Kripkeho „konceptii“ vlastných mien ako rigidných designátorov, poskytuje značne pokrivený a deformovaný obraz o veciach, ktoré má zrkadliť. Nemám teraz na mysli Kamhalove a Ježíkove názory, s ktorými síce v mnohom nesúhlasím, ale neprekážajú mi, pokiaľ sú výsledkom racionálnej a serióznej argumentácie. Hovorím skôr o tom, aké názory obaja pripisujú Kripkem. To, čo čitateľovi Kamhal s Ježíkom ponúkajú, je skôr karikatúra, a nie viac alebo menej verná reprodukcia. Smutným a z vedeckého hľadiska nekorektným prejavom tejto karikatúry je to, že obaja najprv pripíšu Kripkem nějaké názory (ktoré sú síce sformulované pomocou Kripkeho terminológie, ale to je asi všetko, čo s jeho koncepciou majú spoločné), a potom ich s veľkou pompou trhajú na márne kúsky. To, čo takto „kritizujú“, sú však len ich nepodarené pokusy o formuláciu Kripkeho téz. Nie je nič jednoduchšie, ako vymyslieť hlúpu tézu a potom ju vyvracať. O vedeckej hodnote takéhoto postupu si môže urobiť názor čitateľ sám.

V tomto príspevku sa pokúsím ukázať, že kritické zrkadlo, ktoré Kamhal s Ježíkom

¹ Sedlárovi a Sýkorovi časť knihy považujem za vydarenú. Ku Kripkem sú obaja korektní, ich argumenty sú vystavané poctivo a hoci s niektorými vyjadreniami nemožno úplne súhlasiť, treba uznať, že ide o dobre odvedenú prácu.

nastavujú Kripkemu, má výrobné chyby. (Alebo je zámerne skonštruované tak, aby bolo krivé?) Z priestorových dôvodov nemôžem reagovať na všetko, preto sa zameriam len na najpodstatnejšie veci.

1. Kamhalove deformácie. Kripkeho zásadný príspevok k modernej filozofii jazyka spočíva (aj) v tom, že filozofom ukázal, že vlastné mená sú rigidné designátory, teda že vždy a všade referujú na ten istý objekt (ak na niečo vôbec referujú). Preto platí, že ak je niečo menom nejakého objektu, tak *správne* ho možno použiť len na vyčlenenie daného predmetu a ničoho iného. Ako upozorňuje Kamhal – a v tom s ním rád súhlasím –, ide o triviálnu skutočnosť. Triviálnou však prestane byť v okamihu, keď si uvedomíme, že Kripke zdôrazňovaním tejto samozrejmosti radikálne mení obraz o referencii vlastných mien, ktorý prevládal v súdobej filozofii.

Kripke používa pri obhajobe uvedenej tézy o vlastných menách pomerne sofistikovaný pojmový aparát modálnych logík. Pojem rigidnosti sa definuje prostredníctvom pojmu možného sveta, resp. pojmu kontrafaktuálnej situácie. Rigidný designátor je teda výraz, ktorý vo všetkých možných svetoch referuje na ten istý predmet (ak na nejaký vôbec referuje).² Zhrňme: Samozrejma – a zrejme intuitívne zrejma – téza, že vlastným menom možno správne vyčleniť iba objekt, ktorý toto meno pomenúva, sa transformuje na teoreticky zaťažené tvrdenie, že vlastné mená sú rigidné designátory. Ak správne rozumiem Kamhalovej štúdiu, tento posun je mu trňom v päte, keďže použitý teoretický aparát je nevhodný na zachytenie samozrejmej tézy. Problematika rigidnej designácie sa v podstate týka referenčného správania niektorých druhov výrazov. Termíny „referencia“ a „designácia“ budem používať synonymne (a zrejme tak robí aj Kamhal). Za kľúčové považujem tie časti Kamhalovej kapitoly, ktoré sa týkajú referencie, preto začnem nimi.

Kamhalova kritika Kripkeho koncepcie vychádza z dvoch zásadných predpokladov, ktoré Kamhal prijíma (pozri s. 28 – 29):

Predpoklad A: Výrazy samy osebe nereferujú, referujú iba ich používatelia, keď ich použijú.

Predpoklad B: Výrazy sa referenčne dajú použiť iba v skutočnom svete, nemá zmysel hovoriť o používaní výrazov v možných svetoch.

Predpoklad A je známou tézou, s ktorou prišli filozofi prirodzeného jazyka. Súhlasiť by sa s ňou dalo v prípade, že ju preformulujeme do jednoznačnejšej podoby. Kamhal (a aj Ježík) používa termín „referovať“ („referencia“, „referovanie“ a pod.) na označenie určitého *rečového aktu* (zrejme istého druhu ilokučného aktu v Searlovom chápaní). V tomto zmysle je pravda, že výrazy nereferujú – výrazy totiž nemôžu vykonávať rečové akty, to dokážu len *aktéri*. Ak tento pojem referencie zohľadníme vo formulácii predpokladu A,

---

² Do úvahy prichádzajú rôzne pojmy rigidnosti a ani sám Kripke nepracoval len s jedným takýmto pojmom. V priebehu svojho výkladu Kripke v knihe [6] alebo v článku [4] vymedzenie pojmu rigidnosti čiastočne modifikuje. Túto skutočnosť však budem ignorovať. To, čo som o nej chcel povedať, je obsiahnuté v mojej knižke [10] a v niektorých kapitolách mojej knihy [11].

dostaneme jeho nasledujúcu podobu:

Výrazy samej osebe nemôžu vykonávať rečové akty referencie, tie môžu vykonať len používatelia výrazov, keď ich použijú.

V tejto formulácii musí predpoklad A uznať ako pravdivý každý, kto si uvedomuje, že konať niečo môžu len (vedomí) aktéri. Ak referencia je rečový akt, tak by bolo *kategoriálnou chybou* pripisovať referovanie výrazom.

Lenže to nie je jediné prípustné čítanie predpokladu A. Existuje totiž taký pojem referencie, ktorý sa dá korektne pripísať aj výrazom. Referencia v tomto zmysle nebude rečový akt, ale obyčajný *vzťah* medzi výrazom a jeho referentom, t. j. objektom, ktorý spĺňa určité podmienky. V prípade deskripcí je to taký predmet, ktorý (ako jediný) má určitú relevantnú vlastnosť, v prípade vlastných mien je to ten predmet, ktorý bol menom pomenovaný, atď. Ak použijeme tento pojem referencie, tak predpoklad A bude mať podobu:

Výrazy samej osebe nevstupujú do vzťahu referencie (s predmetmi), do vzťahu referencie (s predmetmi) vstupujú len ich používatelia.

Ak sa však pojem referencie má týkať vzťahu medzi výrazom a označeným predmetom, tak je zjavné, že v tomto čítaní nie je predpoklad A korektný a treba ho odmietnuť. Podstatné je však odlišenie referencie ako rečového aktu (odteraz budem tento druh referencie označovať výrazom „referovanie“) od referencie ako vzťahu (rezervujem preň termín „referencia“).³

Obhajca predpokladu A by však mohol zapochybovať o tom, či pojem referencie ako vzťahu je v poriadku. Osobne nevidím dôvod, prečo by nebol, ale skúsme sa krátko pri tejto problematike pristaviť. Pojem referencie ako vzťahu je úplne samozrejмый, ba dokonca je v súlade s tým, ako používame výrazy „označovanie“, „identifikovanie“ a „referencia“ (keby sa posledný z nich vyskytoval v bežnej nefilozofickej slovenčine). Hovoríme predsa, že určitý výraz je menom niekoho/niečoho (to akceptuje aj Kamhal napríklad na s. 17). Ak výraz M je menom objektu X, tak môžeme alternatívne povedať, že M pomenúva X, že M označuje X, že M referuje na X, atď. Pod referenciou vlastného mena nemám na mysli *nič viac*. A je zjavné, že referencia vlastného mena v tomto zmysle nepredpokladá žiadne vykonanie rečového aktu. Analogicky možno povedať, že ak nejaký predmet spĺňa ako jediný určitú deskriptívnu podmienku, tak deskripcia, ktorá túto podmienku vyjadruje, naň referuje. Referovať na nejaký predmet znamená iba to, že daný predmet spĺňa určité podmienky, čo platí nezávisle od vykonania rečového aktu referovania. Opäť je to neproblematické, netreba za tým vidieť žiadnu záhadu, a už vôbec nie to, že by deskripcie mali vykonávať nejaké rečové akty. Jednoducho, pojem referencie ako vzťahu nie je problematický a dovoľm si povedať, že v zhode aj s bežnými intuíciami. Iste, bežné používanie nie je vždy ostré a v bežných situáciách nemusíme vždy odlišovať

---

³ Nič nové pod slnkom. Analogické a úzko súvisiace rozlíšenie medzi výrazovou a intencionálnou referenciou zaviedol Cmorej v stati *Denotácia a referencia* ([1], 240) a používal som ho aj ja v knihe [10].

prípade, keď sa hovorí o referovaní používateľa výrazu, od prípadu, keď sa hovorí o referovaní (použitého) výrazu. To je však irelevantné.⁴

V záujme korektnosti treba uznať, že Kamhal predsa len pripúšťa, že „v prenesenom zmysle výraz referuje..., ak ho niekto správne, v súlade s konvenčnými pravidlami, použije“ (s. 33), resp. že „mená majú referent vtedy, keď ich niekto referenčne použije“ (s. 37 pozn.).⁵ To znamená, že keď niekto použitím mena alebo iného výrazu vykoná rečový akt referencie, tak referuje aj výraz, ktorý pri tom použil. Lenže táto formulácia nie je príliš jasná. Keď niekto použije výraz, používa jeho konkrétnu realizáciu. Máme Kamhalovo pripustenie referencie výrazov chápať tak, že referuje konkrétna realizácia výrazu, ale nie výraz, ktorého je realizáciou? Podľa mňa musíme uznať to, že referuje nielen konkrétna realizácia, ale aj meno ako typ. To znamená, že do vzťahu referencie nevstupuje len konkrétne realizované meno, ale aj meno, ktorého je táto realizácia realizáciou.

Keby mala referovať len konkrétna realizácia výrazu, ktorú hovorca vysloví či napíše, nemohol by Kamhal tvrdiť napríklad to, že „[š]pecifikom referenčne použitého vlastného mena... je práve to, že má svoj referent vyčleňovať len tým, že je jeho menom...“ (s. 17). Ak má byť výraz menom nejakého objektu, nemôže sa to týkať len konkrétnych realizácií tohto výrazu. Použitím mena, vyslovením či napísaním konkrétnej realizácie tohto mena chceme totiž vyčleniť ten správny predmet a žiadny iný. Tým správnym predmetom je ten, ktorý je nositeľom daného mena, teda predmet, o ktorom možno pravdivo povedať, že je jeho menom. Keď niekto použije vlastné meno, dané použitie referuje na ten predmet, ktorého je menom, a na žiadny iný objekt. A človek korektné použije meno vtedy, ak rešpektuje zavedenú jazykovú konvenciu pre toto meno. Lenže ak výraz je menom niečoho, tak sa len iným spôsobom hovorí, že medzi týmto výrazom a predmetom je určitý vzťah, ktorý som pred chvíľou nazval referenciou. A preto platí, že ak niekto korektné použije meno pri referovaní na daný predmet, tak sa tu musí predpokladať, že meno samotné (nezávisle od použitia) referuje na daný objekt. To znamená, že hovorca použije určité meno na vyčlenenie predmetu práve preto, že podľa neho *toto meno referuje na daný predmet*. V opačnom prípade nemá zmysel hovoriť o správnom, resp. nesprávnom použití. Zodpovedajúca jazyková konvencia existuje nezávisle od toho, či niekto výraz použije na vykonanie rečového aktu. Táto konvencia je v skutočnosti podmienkou *sine qua non* správnosti konkrétnych použití. Ak by sa Kamhal tomuto faktu bránil, tak by sa mohol (ako-tak rozumne) brániť len tomu, aby sa termínom „referencia“ označoval vzťah medzi výrazom a predmetom, no nemohol by sa brániť existencii tohto vzťahu (nech by sa nazýval akokoľvek). Potom však nehovoríme o vecnom, ale o terminologickom probléme.

---

⁴ Uvedomujem si, že za irelevantné to nemusí považovať filozof, ktorý si z bežného používania jazyka (so všetkými nedostatkami, chybami, nejednoznačnosťami atď.) urobil modlu, ktorej sa klania ako zlatému teľaťu. Takýto filozof by však určite nemal byť vzorom pre tých, ktorí chcú myslieť aspoň trochu kriticky.

⁵ Tieto Kamhalove poznámky nie sú príliš jasné. Nie je napríklad zrejmé, či meno referuje len v tom okamihu, keď ho hovorca vysloví, alebo aj po tomto akte vyslovenia. Nie je jasné ani to, či referuje len to, čo hovorca vypustí z úst, t. j. určitý zvuk, alebo či referuje meno, ktorého je tento zvuk realizáciou. Tomu sa čiastočne venujem aj v hlavnom texte.

Nech je to s referenciou ako vzťahom verzus referovaním ako rečovým aktom ako-koľvek, podstatné je to, že keď Kripke v relevantných pasážach používa termín „referencia“, má na mysli referenciu ako vzťah, nie referovanie ako rečový akt. Problém s Kamhalovými úvahami o Kripkem vidím v tom, že silou-mocou predkladá Kripkeho formulácie o referencii vlastných mien a deskripcií tak, akoby sa v nich používal pojem referencie ako rečového aktu, hoci Kripke sám to nerobí. Z interpretačného hľadiska tento krok nie je korektný. Kamhal tu fakticky argumentuje strašiakom: Vymyslí si nejakú doktrínu, ktorú pripíše Kripkemu, a potom víťazoslávne dokazuje, akú hlúposť Kripke hlása. Pri kritike (kohokoľvek, nielen Kripkeho) treba rozlišovať kritiku pojmového aparátu, ktorý autor používa, od kritiky tézy či teórie, ktorú zastáva. Kamhal môže kritizovať Kripkeho používanie termínu „referencia“, ale to ešte neznamená, že kritizuje jeho koncepciu vlastných mien ako rigidných designátorov. Naopak, ak chce kritizovať niektorú jeho teóriu, mal by v prvom rade ukázať, že má neprijateľné dôsledky, no musí pritom rešpektovať pojmy, ktoré použil. Preto je potrebné vziať pojem referencie, s ktorým pracuje Kripke (bez ohľadu na to, či sa nám páči, alebo nepáči), a ukázať, v čom je teória neadekvátna. Kamhal to však nerobí, a preto sa jeho kritika týka len akejsi karikatúry Kripkeho koncepcie.

Považujem za dôležité poukázať práve na túto vec. Kamhal totiž na tom, že podsunul Kripkemu pojem referencie ako rečového aktu, postavil svoju „zásadnú“ kritiku tejto koncepcie. Toto podsunutie je kľúčové z hľadiska predpokladu B.

Kamhalov text oplýva vyjadreniami takéhoto druhu:

„[V]ýrazy používame referenčne výlučne v skutočnom svete (ako sa dá ‚použiť‘ výraz v možnom svete?)“ (s. 16).

„Výraz nemožno použiť v možnom svete..., ale výlučne v skutočnom svete. Vtedy nerefereuje na nič v nijakom možnom svete, aj keby sme ho použili vo výpovediach, v ktorých sa hovorí o možných, kontrafaktuálnych situáciách“ (s. 34).

„[V]ýrazy možno v zrozumiteľnom zmysle *referenčne použiť* len v skutočnom svete, a preto ostáva záhadou, ako sa dá v možnom svete referenčne použiť akýkoľvek druh výrazu“ (s. 52).

Aj keby bola pravda to, čo sa tvrdí v takýchto citátoch, nijako negatívne sa to nedotýka Kripkeho koncepcie. Kamhal ich síce prezentuje ako súčasť kritiky Kripkeho, ale to platí len preto, že je to kritika určitej deformácie Kripkeho koncepcie. Jadro jeho deformácie je obsiahnuté napríklad v nasledujúcom vyhlásení: „Jeho [t. j. Kripkeho – M. Z.] formulácia pripúšťa zavádzajúce interpretácie, podľa ktorých designátory nedesignujú v skutočnom, ale v možnom svete“ (s. 25).

V prvom rade, keď Kripke povie, že rigidný designátor je výraz, ktorý „v každom možnom svete designuje ten istý objekt“, nemá to znamenať, že rigidný designátor vykonáva akt referencie v nejakých možných svetoch, a nemá to znamenať ani to, že používateľ designátora vykonáva akt referencie vo svetoch, ktoré nie sú skutočné. Ak je referencia/designácia *vzťah* medzi výrazom a objektom (ktorý výraz opisuje, ak je deskripciou, resp. ktorý pomenúva, ak je menom), čo nám bráni pripustiť, že tento vzťah existuje aj

medzi výrazom a objektom, ktorý sa nachádza v inom možnom svete? V prípade vlastných mien ide len o to, že nech by svet vyzeral akokoľvek (t. j. nech by predmety vo svete mali akékoľvek vlastnosti a vyskytovali sa v akýchkoľvek vzťahoch), na vzťah referencie medzi menom a pomenovaným predmetom by to nemalo nijaký vplyv. Preto sú mená rigidné designátory. V prípade nerigidných designátorov zase ide o to, že zmenou stavu sveta sa môže zrušiť, resp. nadviazať vzťah referencie medzi výrazom a predmetmi (v rôznych svetoch rôznymi), keďže niektoré objekty už nespĺňajú určité podmienky, no spĺňajú ich iné predmety. Téza o rigidnosti niektorých druhov výrazov nijakým spôsobom nepredpokladá predstavu o používaní týchto výrazov v iných svetoch. A to, že Kamhal také čosi podsúva Kripkemu, nemožno hodnotiť inak ako ďalší prípad nekorektnosti.

Nemusíme riešiť prípad referovania ako rečového aktu, ktorý niekto vykoná v nejakom inom ako skutočnom svete. Keď už sme však pri tom: Aký máme vlastne dôvod tvrdiť, že referovanie (ako rečový akt) možno vykonať len v skutočnom svete? Kamhal túto tézu prijíma ako predpoklad, teda ako niečo, čo ďalej nezdôvodňuje (ak, pravda, nechceme položiť sugestívnej otázky „Ako sa dá ‚použiť‘ výraz v možnom svete?“ považovať za zdôvodnenie). Osobne však nepovažujem referovanie (vykonávanie rečového aktu) v iných svetoch, nielen v skutočnom svete, za také fantastické. Keby to malo byť niečo nemysliteľné, neboli by mysliteľné ani len *možné* (no v skutočnosti nerealizované) rečové akty. O čo mi ide? Pojem skutočného sveta je fakticky relatívny – skutočný je len pre individua, ktoré sa v ňom vyskytujú. Ak v nejakom možnom svete W existuje individuum X, tak W je pre X skutočným svetom, ale pre individuum Y, ktoré vo W neexistuje, no existuje vo svete W*, je W iba možným svetom. Je nemysliteľné, aby Y vykonalo nejaký rečový akt vo svojom svete W*? Nič sporné v tom nie je, takže takýto rečový akt je možný. Z pohľadu X teda Y vykonáva rečový akt, ktorý nie je skutočný, ale iba možný. Ak Y vysloví nejaké vlastné meno (v kontexte určitej výpovede), tak svojím použitím vykoná akt referovania na referent mena. Aj keď je táto úvaha neproblematická, je pre mňa nepodstatná, pretože sa nijako netýka Kripkeho argumentácie v prospech rigidnosti vlastných mien. Téza o rigidnosti nestojí a nepadá s možnosťou vykonávania referenčných rečových aktov.⁶

V podobnom tendenčnom duchu sa nesie aj Kamhalova kritika využívania aparátu možných svetov, resp. kontrafaktuálnych situácií v sémantike pri stanovovaní pravdivostných podmienok výrokov. Tvrdí, že odvolávanie sa na možné svety (kontrafaktuálne situácie) je zavádzajúce (s. 30). Kamhalov argument však opäť spočíva na (zámernej?) deformácii toho, čo tvrdí Kripke, resp. (zámernej?) neochote pochopiť, o čo Kripkemu ide. Kripke tvrdí, že výrok „Aristoteles mal rád psy“ „opisuje kontrafaktuálnu situáciu pravdivo vtedy a len vtedy, keď ten istý spomenutý človek by bol mal rád psy, keby taká-

---

⁶ Ten istý spôsob argumentácie, aký teraz rozoberám v súvislosti s Kamhalovou staťou, sa objavuje aj v Ježíkovej kapitole. Ježíkova kritika tzv. intuitívneho testu rigidnosti do značnej miery stojí na tvrdení, že referovať môžeme len v našom svete, nie v nejakých možných svetoch (napríklad s. 93). Aj v tomto prípade je to však irelevantná poznámka, pretože vykonávanie rečových aktov nijako nesúvisí s rigidnosťou výrazov.

to situácia nastala“ ([6], 15). Kamhal však namieta, že vyslovenie tejto vety nemôže pravdivo opisovať kontrafaktuálnu situáciu, pretože ak ju opisuje pravdivo, nie je kontrafaktuálna, a ak je kontrafaktuálna, tak je dané vyslovenie nepravdivé (s. 31). Tento výrok, „ak je pravdivý... opisuje *fakt, reálne existujúci stav alebo reálne existujúcu situáciu*“ (s. 30 – 31). Z toho Kamhal odvodí, že odvolávanie sa na možné svety, resp. kontrafaktuálne situácie nemá jasné poslanie.

Táto argumentácia niektoré veci ignoruje, resp. posúva do inej roviny. V prvom rade, Kripke nehovorí o vyslovení vety, ale o vete (resp. výroku) ([6], 14). Výrok opisuje nejakú situáciu a ak je to situácia, ktorá nie je aktuálna, teda skutočná, reálna, tak opisuje kontrafaktuálnu situáciu. Kamhal však prechádza k tomu, že *vyslovenie* vety má niečo opísať. Prirodzene, ak sa zameriame na vyslovenie, nemá zmysel uvažovať o tom, že by sme *my* v kontrafaktuálnej situácii čosi vyslovovali, pretože pre nás by daná situácia nebola kontrafaktuálna.⁷ Kamhal by mohol namietať, že predsa opisovanie je opäť určitý rečový akt alebo niečo, čo vykonávajú používatelia jazyka použitím určitých vhodných výrazov, nie niečo, čo by dokázali robiť výrazy samotné. Iste, s tým možno súhlasiť, *ak* ide o opisovanie ako rečový akt. Bráni však niečo tomu, aby sme pracovali s iným pojmom opisovania, podľa ktorého veta (výrok) opisuje nejakú situáciu vtedy, keď sa veci majú v danej situácii tak, ako sa to konštatuje vo vete? Nie je predsa mysliteľné, aby veta „Aristoteles mal rád psy“ opisovala situáciu, v ktorej Aristoteles mal rád psy, nezávisle od toho, či ju niekto skutočne vyslovil? Podľa mňa to mysliteľné je. Kamhal by to možno poprel, ale to nie je podľa mňa dôležité. Dôležité je to, že Kripke určite nepoužíva termín „opisovať“ v tom zmysle, v akom mu ho podsúva Kamhal.⁸

Zhrniem: Termíny „referencia“ a „opisovanie“ Kripke spravidla používa na označenie vzťahu medzi výrazom (vhodného druhu) a mimojazykovým predmetom, resp. stavom vecí. Kamhal ich však používa v zmysle rečového aktu a cez prizmu tohto spôsobu používania kritizuje Kripkeho koncepciu. Tento krok je nekorektný. Celá kritika teda stojí na (zámernej?) deformácii kritizovaných názorov.⁹

---

⁷ Je mysliteľné, aby niekto *iný* v situácii, ktorá je *pre nás* kontrafaktuálna, vyslovil nejakú vetu, a tak niečo opísal. Táto možnosť je však pre mňa nepodstatná, keďže argumentácia v hlavnom texte na nej nestojí.

⁸ A ak by aj niekto v niektorých kontextoch mohol nadobudnúť dojem, že Kripke hovorí o opisovaní ako o rečovom akte, stále prichádza do úvahy možnosť, o ktorej som hovoril v predchádzajúcej poznámke pod čiarou.

⁹ Posledný, podľa mňa zúfalý krok v kamhalovskej argumentácii by mohol spočívať v tom, že by argumentujúci vyhlásil, že pojmy referencie a opisovania *ako vzťahu* neexistujú. Bežní používatelia jazyka ich predsa nepoznajú a filozof sa nemôže vzdávať bežnému používaniu jazyka (ak nechce produkovať ďalšie nezmysly). Niečo také som v Kamhalovej kapitole aj očakával, ale nedočkal som sa (podobná úvaha sa síce vyskytuje na s. 36, no v skutočnosti sa týka inej veci). Našťastie. Na otázky typu „Čo opisuje táto veta?“, resp. „Čo označuje tento výraz?“ bežný používateľ jazyka nepochybne vie odpovedať (ak má dostatok informácií), takže im aj musí rozumieť. A to neznamená nič iné, iba to, že sa pripúšťa existencia aj iného pojmu referencie a opisovania, nielen zodpovedajúcich pojmov rečových aktov. Keby to Kamhal poprel, poprel by zároveň to, akým spôsobom sa v bežnej reči niekedy vyjadruje.

To, čo Kripke v uvedenom citáte naznačuje, možno povedať aj takto: Ak svet (situácia) W^* je vzhľadom na (náš) svet (situáciu) W kontrafaktuálny, tak výrok „Aristoteles mal rád psy“ je pravdivý vzhľadom na W^* vtedy a len vtedy, keď Aristoteles mal rád psy vo W^* . Všimnime si, že daná veta potom pravdivo opisuje kontrafaktuálnu situáciu, ak vo W^* Aristoteles naozaj mal rád psy. Vo vzťahu k nášmu svetu W môže byť tá istá veta nepravdivá, keďže vo W Aristoteles psy rád nemal. Treba si uvedomiť, že ak je výrok pravdivý, tak je pravdivý *vzhľadom na nejaký svet* (t. j. pojem pravdivosti je relatívny vzhľadom na svety), no týmto svetom nemusí byť automaticky aktuálny svet. Vôbec nie je preto pravda, že ak je výrok pravdivý, tak „opisuje *fakt, reálne existujúci stav alebo reálne existujúcu situáciu*“. Skôr platí, že ak je výrok pravdivý vzhľadom na svet W , tak opisuje stav alebo situáciu, ktorá sa vyskytuje vo W . Keď sa na daný výrok pozrieme z perspektívy iného sveta W^* , môže sa ukázať ako nepravdivý vzhľadom na W^* .

Mám na srdci ešte mnoho vecí, ktoré by som v súvislosti s Kamhalovou kapitolou chcel rozobrať. Niektoré z nich však zhrniem aspoň telegraficky.

Po prvé, na s. 15 – 16 sa Kamhal venuje Kripkeho tzv. intuitívnemu testu. Tento test má ukázať, že vlastné meno nemôže referovať na iný objekt, než na ten, na ktorý fakticky referuje, kým v prípade mnohých deskripcií to neplatí. Veta „Nixon mohol nebyť Nixonom“ nemôže byť pravdivá za žiadnych okolností, kým veta „Prezident USA roku 1970 mohol nebyť prezidentom USA roku 1970“ pravdivá byť môže (ba dokonca aj pravdivá je). Vďaka tomuto rozdielu možno menom „Nixon“ referovať iba na Nixona, kým deskripciou „prezident USA roku 1970“ možno referovať raz na Nixona, inokedy na niekoho iného podľa toho, kto má ako jediný príslušnú vlastnosť. V súvislosti s vetou „Prezidentom USA roku 1970 mohol byť niekto iný ako prezident USA roku 1970“, ktorá má poukazovať na nerigidnosť deskripcií, Kamhal vyhlásil, že tu sa „chápe jeden z výskytov určitého deskriptívneho výrazu ‚prezident USA roku 1970‘ ako referenčne použitý, konkrétne na vtedajšieho skutočného prezidenta Nixona..., kým druhý výskyt chápe ako použitý vo výraze vyjadrujúcom vlastnosť, ktorú má referent výrazu ‚prezident USA roku 1970‘“ (s. 15). To nie je pravda. Obidva výskyty majú ten istý status a rozdiel vzniká len v súvislosti s ich postavením vzhľadom na modálny výraz „by mohol byť“ (čo je fakticky modálny operátor možnosti v modálnych logikách). Kripke naráža na to, že vo formálnom zápise sa bude jeden výskyt deskripcie vyskytovať mimo dosahu modálneho operátora, kým druhý výskyt bude v jeho dosahu. To nie je to isté, ako povedať, že jeden výskyt bude referenčný, no druhý bude mať iný status.^{10, 11}

---

¹⁰ Takmer navlas rovnaká úvaha sa dá aplikovať aj na Ježíkove úvahy o intuitívnom teste. Okrem toho podľa Ježíka musia mať vety, ktoré v takomto teste vystupujú, subjekt-predikátovú povahu. To nie je pravda, keďže Kripke prijal Russellovu teóriu deskripcií. Testujúce vety s deskripciami teda majú komplexnú (russellovskú) formu, v ktorej sa pred posledným konjunktom vyskytuje modálny operátor; testujúce vety s menami budú mať zase formu viet o identite, pred ktorými sa nachádza negátor a modálny operátor. Z toho, že testujúce vety by mali mať subjekt-predikátovú formu, Ježík odvodzuje to, čo považuje za „vážnu námietku“. Táto „vážna námietka“ však padá, keď sa niektoré veci uvedú na pravú mieru. To, čo som napísal v súvislosti s Kamhalom a v tejto poznámke, by mohlo Ježíkovi poskytnúť dostatočný materiál na to, aby pochopil, kam mierim.

Po druhé, jednoducho nie je pravda, že „normálne alebo správne použitie určitej deskripcie teda predpokladá existenciu objektu, ktorý spĺňa atribúty deskripcie. Ak taký objekt neexistuje, určitá deskripcia na nič nereferuje a vyslovenie vety, ktorá obsahuje deskripciu, je nevydareným pokusom niečo tvrdiť“ (s. 18). Ak čosi také Kamhal myslí vážne, tak veľké množstvo výpovedí obsahujúcich deskripcie je len „nevydareným pokusom niečo tvrdiť“. Príkladom môžu byť pravdivé vety o existencii, napríklad „Moja tretia manželka neexistuje“, alebo vety s postojovými výrazmi, napríklad „Kamhal verí, že moja tretia manželka je brunetka“. (Iróniou je to, že Kamhal vyčíta Kripkemu, že podobné vety s menami sú mimo sféry aplikovateľnosti jeho teórie.) No Kamhal nediskvalifikuje len takéto prípady korektného použitia deskripcií. Často sa totiž stane, že deskripciu použijeme (v donnellanovskom) atributívnom zmysle, keď je irelevantné, či nejaký objekt existuje. Vyslovením vety „Smithov vrah musí byť šialený“ detektív môže vykonať tvrdenie (alebo iný rečový akt), aj keď Smith spáchal samovraždu.¹² Kamhal sa okrem toho dopúšťa niečoho, čo nevysvetlí: Donnellanovo atributívne používanie stotožní so *správnym referenčným* používaním (správnym v tom zmysle, že sa vyčlení objekt, ktorý má atribúty vyjadrené deskripciou), kým referenčné používanie rezervuje pre *nesprávne referenčné* používanie. Je to nielen zmätok, ale aj nekorektná interpretácia Donnellanovho rozlíšenia.

Po tretie, na stranách 37 – 52 Kamhal uvádza niektoré druhy viet, s ktorými má mať problém kripkeovská sémantika (naozaj má ísť o kripkeovskú, nie iba o Kripkeho sémantiku), podľa ktorej mená sú rigidné designátory (ide o existenčné výroky s „prázdny“ menami, vety o identite, vety o postojoch, vety fikcie). Táto kapitola však stojí na jednom nedorozumení a jednej ignorancii. Nedorozumenie spočíva v tom, že problémy s týmito kontextmi má teória bezprostrednej referencie (direct reference theory), nie teória rigidnej designácie sama osebe. V striktnom zmysle nie je téza o rigidnosti vlastných mien sémantickou teóriou a vôbec z nej nevyplýva to, že jediným sémantickým obsahom mena je jeho referent.¹³ Iste, často sa táto téza spája s tézou o rigidnosti, ale ide o dve rôzne veci. Možno pritom konzistentne zastávať jednu z nich a odmietať druhú.¹⁴ Ignorancia

---

¹¹ V kontexte tejto úvahy Kamhal vyvodí nekorektný záver. Kripkeho test podľa Kamhala dokazuje, že deskripciu „prezident USA roku 1970“ „môžeme referenčne použiť aj na inú osobu, než je tá, ktorá kontingentne spĺňa atribúty deskripcie“ (s. 16). Iste, môžeme (v donnellanovskom zmysle) použiť túto deskripciu na označenie niekoho, kto nemá príslušnú vlastnosť, ale to je pre rigidnosť/nerigidnosť deskripcie irelevantné. Podstatné je to, že deskripcia môže referovať (nejde tu o referovanie ako rečový akt!) za iných podmienok aj na inú osobu, pokiaľ bude táto osoba (kontingentne) spĺňať atribúty deskripcie.

¹² Ďalšia vec, na ktorú ma upozornil P. Cmorej, spočíva v tom, že deskripcie sa dajú použiť v supozícii de dicto bez toho, aby im niečo zodpovedalo. To je prípad vety „Petra sa chce stať Kamhalovou treťou manželkou“.

¹³ To je známy fakt, ktorý sa v literatúre často prijíma, takže sa mu tu nebudem podrobnejšie venovať.

¹⁴ Tému o bezprostrednosti referencie možno odmietať a zároveň prijať tézu o rigidnosti. Na druhej strane, zvyčajne platí, že keď sa odmieta téza o rigidnosti, musí sa odmietať aj téza o bezprostred-

zase spočíva v tom, že Kamhal zjavne prehliada množstvo (kripkeovskej) literatúry, v ktorej sa ukazuje, ako sa teória bezprostrednej referencie vyrovnáva s problémovými prípadmi. Iste, úspešnosť rôznych pokusov je rôzna, ale v každom prípade sa medzi nimi nájdu aj návrhy, ktoré obstoja aj pri kritickejšom pohľade. Korektná kritika kripkeovskej línie by mala ukázať, že všetky tieto pokusy sú chybné, ale to by som asi chcel priveľa, však?! Odporúčam aspoň prelistovať Adamsove, Braunove, Donnellanove atď. návrhy týkajúce sa viet s „prázdnyimi menami“ a viet fikcie či Richardove, Salmonove alebo Soamesove návrhy týkajúce sa postojových viet a viet o identite. Ešte raz však zdôrazňujem: Nič z toho, čo Kamhal používa v tejto súvislosti ako argumenty proti téze o vlastných menách ako rigidných designátoroch, sa netýka tejto tézy, ale tézy o ich bezprostrednej referencii, čo je niečo úplne iné.

Po štvrté, v poslednej podkapitole svojej časti Kamhal rozvíja niekoľko tém, ktoré sú – mierne povedané – pomýlené. Za všetky spomeniem dve (druhá je v piatom bode). Kamhal vyhlási: „V relevantnej literatúre sa uvádza množstvo príkladov a námietok“ a pokračuje takouto údajnou námietkou: „Vlastné mená nemôžu byť rigidné designátory, pretože sa bežne stáva, že to isté vlastné meno má viacero referentov. Jednoducho, viacerí ľudia sa môžu volať rovnako“ (s. 59). Nechcem sa teraz dotýkať podstaty „námietky“, lebo sa niečím podobným budem zaoberať v súvislosti s Ježíkovou staťou. Zdôrazňujem iba to, že Kamhal tu neuviedol žiadny zdroj takejto námietky (ak, pravda, „relevantnou literatúrou“ tu nemá byť Ježíkova kapitola, v ktorej sa táto „námietka“ vyskytuje; o „relevantnosti“ tejto kapitoly však možno mať oprávnené pochybnosti). V skutočnosti takúto námietku nikto dnes nepredkladá, hoci sa sporadicky objavili pokusy niečo také hlásať. Veľmi rýchlo však boli demaskované ako pseudonámietky, ktoré vychádzajú z nepochopenia pojmu rigidného designátora. To je, obávam sa, aj prípad Kamhalovej (a Ježíkovej) argumentácie.

Po piate, nemôžem nereagovať na nezmysel, ktorý Kamhal čitateľovi podsúva na viacerých miestach. Obviňuje Kripkeho, ale aj Cmoreja a mňa, z akéhosi „kategoriálneho omylu“ (s. 64), pretože vraj stotožňujeme vlastné meno (ako výraz) s referenčným vzťahom. Všetci traja tvrdíme, že pre identitu vlastného mena je podstatné to, že sa vzťahuje na určitý predmet, a nie na nejaký iný objekt. Inými slovami, ak sa meno M vzťahuje na objekt X a meno N na objekt Y, tak ide o dve rôzne mená (aj keby vyzerali graficky a foneticky rovnako). Odkiaľ Kamhal zobral, že podľa nás meno = referenčný vzťah? To je jednou z nevysvetliteľných záhad tohto sveta. Nech je to však akokoľvek, každý nezaujatý používateľ jazyka musí z toho, čo som práve napísal, pochopiť, že vzťah je niečo iné ako meno. Ak to Kamhal nechápe, asi používa jazyk iným, nie bežným spôsobom (hoci sám seba často pasuje do pozície strážcu bežného a teóriou nezdeformovaného používania jazyka).¹⁵

---

nosti referencie. Nedávno však G. Martí ukázala, že to nemusí byť nevyhnutne tak [7]. S tým nemožno súhlasiť a svoju argumentáciu proti Martí som rozvinul v ([9], 210 – 228); pozri aj [8].

¹⁵ Nezaujatému čitateľovi dávam do pozornosti to, čo Kripke, Cmorej a Zouhar napísali na rele-

2. Ježíkove praskliny. Ak Kamhal nastavil Kripkemu deformujúce zrkadlo, Ježík ide ešte ďalej a nastavuje mu zrkadlo s mnohými prasklinami. Ježíkova kapitola je v podstate dojímavým pokusom o spochybnenie niektorých kľúčových krokov v Kripkeho argumentácii v prospech tézy o vlastných menách ako rigidných designátoroch. Žiaľ, ide o pokus, ktorého kľúčovou črtou je Ježíkovo nepochopenie Kripkeho argumentácie. Aj tu sa sústredím len na niektoré najpodstatnejšie omyly, no to iba znamená, že množstvo iných budem musieť obísť mlčaním.

Ježíkov cieľ stručne vystihuje nasledujúci citát: „Ukážeme si, že rozdiely medzi vlastnými menami a určitými deskripciami v ohľadoch, ktoré nás budú zaujímať, nie sú až také veľké, ako ich vo svojich úvahách o rigidných designátoroch prezentuje Kripke“ (s. 66). Budú ma zaujímať dva momenty:

1. Referenčne použité deskripcie sú takým istým nástrojom na identifikáciu objektov v rôznych možných svetoch ako vlastné mená, a teda ak sú vlastné mená vďaka tomu rigidné, tak rigidné sú aj deskripcie.

2. Vlastné mená sú rigidné len v istom chápaní vlastných mien, v inom chápaní sú nerigidné – sú rovnako nerigidné ako deskripcie.

Obidve tézy stoja na vode a pokúsím sa to teraz ukázať.

Ježík správne pochopil Kripkeho konštatovanie, že vlastným menom sa identifikuje jeho referent v akomkoľvek možnom svete. Napríklad vlastné meno „Nixon“ referuje na Nixona (a nikoho iného) v akomkoľvek svete (v ktorom Nixon existuje). Vzápätí si položí otázku, či to s deskripciami je inak, a odpovie na ňu... záporne (s. 69 – 75). Deskripciou „prezident USA v roku 1970“ (ak sa použije referenčne) vraj môžeme identifikovať to isté individuum vo všetkých možných svetoch (ak v nich existuje).¹⁶ To si však Ježík môže dovoliť vyhlásiť len preto, že systematicky ignoruje rozdielnosti medzi deskripciami a menami i rozdielnosti medzi ich spôsobmi používania.

Ježík berie do úvahy výlučne referenčné používanie deskripcií (v čom nevidím problém) a tvrdí, že ak niekto referenčne použije deskripciu na vyčlenenie určitého objektu, tak tento objekt je deskripciou vyčlenený vo všetkých možných svetoch (v ktorých existuje). Áno, presne tak. Pripusťme, že niekto referenčným použitím deskripcie „prezident USA v roku 1970“ vyčlení Nixona,¹⁷ teda objekt z nášho sveta. Ježík si to predstavuje

---

vantných miestach, preto nebudem túto (pseudo)tému ďalej živiť. Za všetky príklady si stačí pozrieť Cmorejovu stať Semivýrazy a výrazy ([2], 48 – 76). V úvahe o Ježíkovej kapitole sa ešte vrátim k tejto problematike.

¹⁶ Ježík na „vysvetlenie“ často používa nejasný výraz „držať identitu“ – meno „Nixon“ nám „drží identitu“ toho, o kom hovoríme, aj deskripcia „prezident USA v roku 1970“ nám „drží identitu“ toho, o kom hovoríme. Nebudem sa nad týmto termínom zamýšľať, hoci by bolo dobré, keby autor objasnil, čo ním má na mysli.

¹⁷ O problematike a skrytých predpokladoch tohto východiska tu uvažovať nebudem, nie je to podstatné. Toto východisko prijímam v záujme argumentácie a v záujme kritizovaného názoru.

tak, že toto vyčlenené individuum potom umiestňujeme do iných možných svetov (s. 77), že deskripcia nám takto „drží identitu“ individua naprieč rôznymi svetmi (s. 72). Lenže takto deskripcie rozhodne nefungujú. Deskripcia je deskripciou práve preto, že objekty sa ňou identifikujú tak, že sa opíšu, pričom sa opíšu ako jedinečné exemplifikáty istých vlastností. Ak deskripcia „prezident USA v roku 1970“ v našom svete opisuje Nixona, ešte to nemusí znamenať, že ho bude opisovať v každom možnom svete (v ktorom Nixon existuje). V každom možnom svete bude opisovať to individuum, ktoré je *v tom svete* prezidentom USA v roku 1970 (ak v ňom také individuum vôbec je). A keďže ním môžu byť v rôznych svetoch rôzne individua, ide o nerigidný designátor.

Ježík si to zrejme predstavoval tak, že daný objekt musí deskripcii vyhovovať povedzme v skutočnom svete, no v ďalších svetoch by už na tom záležať nemalo. To považujem za nepochopiteľné, keďže počas niektorých zjavne svetlejších chvíľ si Ježík uvedomoval, že to jednoducho pravda nie je. Napríklad: „Samozrejme, určité deskripcie môžeme za rozličných okolností použiť na vyčlenenie rozličných individuí. Pomocou deskripcie „prezident USA“ môžeme vyčleniť rozličných ľudí podľa toho, kedy daný výraz použijeme“ (s. 77). Očividne sa tu naznačuje, že okolnosti použitia spoluurčujú to, čo sa použitím deskripcie vyčlení. V súčasnosti sa nám použitím deskripcie „prezident USA“ nepodarí vyčleniť Nixona, keďže prezidentom USA je niekto iný. Ježík si teda uvedomuje, že v rôznych časoch majú deskripcie rôzne referenty podľa toho, ako sa stav sveta zmenil. Prečo túto samozrejmosť nerešpektoval aj v modálnom rozmere? Veď aj v iných svetoch budú deskripcii vyhovovať rôzne objekty v závislosti od toho, ktoré objekty exemplifikujú relevantné vlastnosti.

V úsilí pochopiť Ježíkov spôsob uvažovania si môžeme predstaviť jeden spôsob, ako tomu celému dať aký-taký zmysel. Ježík hovorí o referenčnom použití deskripcie. Zoberme túto skutočnosť vážne. Podľa Donnellana môžeme referenčne použitou deskripciou vyčleniť aj taký objekt, ktorý jej nevyhovuje. To znamená, že objekt nemusí exemplifikovať príslušnú vlastnosť, a predsa sa môže používateľovi deskripcie jej použitím podať to, že bude o tomto objekte hovoriť. Táto konkrétna *realizácia* deskripcie by potom azda mohla slúžiť ako rigidný designátor, ktorý daný objekt vyčleňuje vo všetkých možných svetoch (v ktorých existuje) nezávisle od toho, aké vlastnosti tento objekt má, keďže aj v skutočnom svete na týchto vlastnostiach nezáležalo, pričom relevantná bola nanajvyšš hovorcova intencia vyčleniť daný predmet.

Aj keby sme však niečo také pripustili, Ježíkovi by to príliš nepomohlo. Po prvé preto, lebo vo svojich príkladoch jednoznačne predpokladá, že predmet je referentom deskripcie, *pretože* má požadované vlastnosti, t. j. deskripcia ho opisuje. Po druhé preto, lebo realizácia deskripcie, o ktorej som hovoril v predchádzajúcom odseku, nemá prakticky žiadny deskriptívny obsah. Nedávno G. Martí predložila zaujímavý argument, podľa ktorého platí, že ak referenčné deskripcie existujú, tak sa nimi referuje bezprostredne, t. j. bez toho, aby ich referenty vyhovovali deskriptívnemu obsahu (pozri [8]). V tom má Martí pravdu: Naozaj musí ísť o bezprostredne referujúce výrazy, akými sú aj vlastné mená. To znamená, že takéto deskripcie sa viac podobajú menám ako deskripciám (v atributívnom použití). Jedinou chybou argumentácie, ktorú Martí rozvinula, je to, že nie je dosta-

točne dôsledná. Prirodzeným záverom by totiž bolo povedať, že referenčné deskripcie nie sú deskripcie, keďže pre deskripcie je podstatné to, že opisujú, no referenčné deskripcie to nerobia. Takýto prístup by teda Ježíkovi príliš nepomohol, pretože sa netýka deskripcií v skutočnom zmysle. Nech je to však akokoľvek, tento prípad nemožno brať ako dôkaz toho, že deskripcie sa podobajú vlastným menám v tom, že sú rigidnými designátormi.

Uzatváram: Referenčne použité deskripcie nie sú takým istým nástrojom na identifikáciu objektov v rôznych možných svetoch ako vlastné mená, a teda ak sú vlastné mená vďaka tomu rigidné, neznamená to automaticky to, že rigidné sú aj deskripcie. Ježíkovi sa zdá, že to tak nie je, pretože jednoducho nepochopil fungovanie deskripcií.

Prejdem teraz k druhému exotickému konštatovaniu, podľa ktorého v istom chápaní vlastných mien mená nie sú rigidné designátory. Toto tvrdenie je *non sequitur* podobné predchádzajúcej téze. Celé sa to začína tým, že Ježík svojvoľne a nekorektné preformuluje Kripkeho vymedzenie pojmu rigidného designátora. Ježík vyhlási: „Ak si pripomenieme definíciu rigidného designátora a preložíme si ju do bežného jazyka, to znamená do jazyka, v ktorom sa nebude vyskytovať technický pojem možného sveta, mohla by jeho definícia znieť napríklad takto: Výraz je rigidným designátorom, ak je nevyhnutné, že ho vždy použijeme na referovanie na to isté individuum“ (s. 79). Nevie, aký slovník pri preklade do bežného jazyka Ježík používal, ale príliš spoľahlivý rozhodne nebol. Definícia rigidnosti nič nehovorí o našom používaní výrazu na referovanie, ale o referenčnom vzťahu medzi výrazom a predmetom. O tejto téme som však už hovoril v súvislosti s Kamhalovým príspevkom, takže sa opakovať nebudem. Doplním však niečo ďalšie.

Kripke si jasne uvedomuje, že hovorca môže použitím mena referovať na objekt, ktorý nie je nositeľom tohto mena. Robí tak v stati ([5], 411), ktorú Ježík aj Kamhal ignorujú. (Keby ju zobrali do úvahy, mnohé veci o referenčnom používaní by Kripkemu jednoducho nepripísali.) Kripke tam uvažuje o donnellanovskom referenčnom použití aplikovanom na mená. Samozrejme, použitím mena nemusíme nevyhnutne referovať na to isté individuum, ako sa to Ježík pokúša podsunúť Kripkemu. Niekedy sa skrátka môžeme pomýliť alebo nejaké iné okolnosti nás môžu prinútiť k tomu, že individuum vyčleníme pomocou výrazu, ktorý *nie je jeho menom*. Túto skutočnosť by som však rozhodne nepovažoval za argument v prospech nerigidnosti mien a ani Kripke nemal z toho vrásky na čele.

Samozrejme, Ježík argumentuje v tom duchu, že tým istým menom môžeme predsa referovať na rôzne individua. Ako som povedal, to je síce pravda, ale to ešte automaticky neznamená, že vlastné mená sú nerigidné. Z jeho úvah je zrejme, že mu nejde o prípady použitia mena na vyčlenenie objektu, ktorý nie je jeho referentom, ale o prípady, v ktorých meno vyčleňuje svojho nositeľa. Ako je to možné? Nuž jednoducho: „Faktom totiž je, že tak, ako objekty môžu mať viaceré vlastné mená, aj jedno a to isté vlastné meno môžeme použiť na pomenovanie alebo vyčlenenie rôznych objektov. Nie je nič prirodzenejšie, než keď o nejakých dvoch ľuďoch povieme: ‚Aj on sa volá Richard, aj on sa volá Richard, a teda obaja majú to isté vlastné meno‘“ (s. 79). Zároveň Ježík pripustí, že táto možnosť sa týka len prípadu, keď mená nechápeme tak, že sa s nimi neoddeliteľne spája aj ich referent – v takom prípade by mená boli rigidné (s. 81). S tým súhlasím. Preto vraj

rigidnosť mien závisí od toho, ako ich budeme chápať: „Zdá sa teda, že odpoveď na otázku, či sú vlastné mená rigidné designátory, je záležitosťou dohody: Ak sa dohodneme, že sa vlastné mená spájajú s objektmi ako ich nálepky, tak vlastné mená sú rigidné designátory. Ak sa dohodneme, že jedno vlastné meno môžeme používať na referovanie na viaceré rozdielne objekty, tak vlastné mená rigidnými designátormi nie sú“ (s. 82).

Tento liberálny postoj môže byť niekomu sympatický, ale podľa mňa je zavádzajúci. Rigidnosť nie je vecou dohody, lebo aj keby sme pripustili fakt, že rovnaké meno môže mať rôzne referenty, ešte by to nebol dôkaz nerigidnosti vlastných mien. Pokúsim sa podať vysvetlenie v terminológii, ktorá je (aspoň dúfam) Ježíkovi (aj Kamhalovi) blízka.

S každým výrazom bežného jazyka sa spája určitý spôsob používania. Ak hovorca použije výraz v zhode s týmto spôsobom, tak používa jazyk korektné. V prípade vlastných mien je ním referovanie na objekt, konkrétne referovanie na ten správny predmet. Nesprávne použitie mena spočíva napríklad v tom, že hovorca ním mieni vyčleniť iný objekt. Vždy, keď sa výraz použije, tak sa použije *istým spôsobom* (t. j. v zhode s istým spôsobom používania). Tvrdím teraz, že spôsoby používania individualizujú použitia výrazov. To znamená, že ak sa výraz použije určitým spôsobom S, tak sa nepoužije iným spôsobom S*. Ďalej možno predpokladať, že v jednom použití sa výraz dá použiť len jedným spôsobom (keby to tak nebolo, ťažko by sme mohli vymedziť, čo to vlastne použitie je). Téza o rigidnosti vlastných mien teraz spočíva v tom, že meno, ktoré sa použilo istým spôsobom S, pričom sa vyčlenil nejaký objekt X, sa nedá *tým istým spôsobom* použiť na vyčlenenie iného objektu Y. Vlastné meno by bolo nerigidné v prípade, že sa dá použiť spôsobom S na vyčlenenie rôznych objektov, resp. vtedy, keby sa dalo *zároveň* použiť spôsobom S aj iným spôsobom S*. Ak by sme aj abstrahovali od prípadu, keď sa s menom neoddeliteľne spája jeho referent, predsa len musíme rozlíšiť rôzne spôsoby používania mena. Keď nezoberieme do úvahy spôsoby používania, *nemá zmysel* uvažovať o rigidnosti, resp. nerigidnosti výrazu, keďže táto vlastnosť výrazu súvisí práve s tým, ako sa výraz sémanticky správa. Ak teda Ježíkova úvaha má mať racionálne jadro, musí brať *mená v určitom spôsobe používania* a *takéto* mená posudzovať ako rigidné, resp. nerigidné. Potom nám ľahko vyjde záver, že mená sú rigidné designátory. Presnejšie, rigidným designátorom je meno použité určitým spôsobom. Meno použité *iným* spôsobom je tiež rigidné, ale je už *iným* designátorom.

Mohli by sme rovnako povedať, že tu máme dve rôzne mená, ktoré síce vyzerajú a znejú rovnako, ale vďaka tomu, že sa spájajú s rôznymi spôsobmi používania, ide o rôzne mená. Kripke čosi podobné robí, ale Ježík to ignoruje. Aby som však predišiel rôznym nedorozumeniam a zbytočným diskusiám, dodávam: Povedať, že máme dve takéto mená, je len *alternatívnym* spôsobom, ako povedať, že s menom spájame rôzne spôsoby používania. Netreba za tým hľadať žiadnu teoretickú záhadu, niečo, čo sa prieči bežnému používaniu jazyka, pretože všetko, čo sa dá povedať pomocou terminológie dvoch mien, možno povedať pomocou terminológie dvoch používaní.¹⁸

---

¹⁸ Túto skutočnosť zdôrazňujem aj preto, lebo takéto nedorozumenia reálne hrozia, ako ukazuje napríklad Kamhalova „kritika“ Cmorejovho rozlíšenia výrazov od semivýrazov (a májho údajného sto-

Môžem teda uzavrieť, že Ježík ani zďaleka neukázal, že vlastné mená sú nerigidné (v istom chápaní vlastných mien). Zdanie úspešnosti jeho argumentácie vychádza z toho, že najprv zdeformuje pojem rigidnosti, a potom sa pokúsi rigidnosť, resp. nerigidnosť pripísať niečomu, čo už vďaka samotnej povahe vecí takéto vlastnosti mať nemôže (mám tu na mysli výrazy *nezávisle* od ich spôsobu používania).

* * *

Kritické úvahy na adresu Kamhalovej a Ježíkovej časti knihy by som mohol smelo rozvíjať aj ďalej. Už aj teraz je však tento príspevok dlhší, ako si diskutovaná časť knihy zaslúži. Okrem iného mi v nej chýbala aj výstraha pre potenciálneho čitateľa, ktorá by mohla znieť takto: „Hlavná postava prvých dvoch kapitol tejto knihy je vymyslená a jej podobnosť so živými alebo mŕtvymi osobami je čisto náhodná.“

Na záver si nemôžem odpustiť jednu štipľavejšiu poznámku. Kamhal sa v úvode ku knihe ponosuje: „Jednoducho na tieto témy neostalo viac priestoru a bohužiaľ, aj vzhľadom na výšku pridelených prostriedkov (takmer symbolickú vo vzťahu k pôvodným zámerom grantového projektu) a s tým súvisiacich preferencií, ani dost času na ich spracovanie“ (s. 12). Nuž, je mi jasné, že za úroveň knihy (resp. prvých dvoch častí) nesie zodpovednosť grantová agentúra. Keby bola veľkorysejšia a projekt podporila väčšou čiastkou, možno by sa autori viac mohli venovať štúdiu Kripkeho prác a možno by slovenskí čitatelia boli ušetrení aj tohto môjho príspevku. A prezieravý čitateľ, ktorý si váži svoj čas, urobí zrejme najlepšie, keď sa zďaleka vyhne aj slovenskej knihe o Kripkem, aj mojej reakcii na ňu.¹⁹

LITERATÚRA

- [1] CMOREJ, P.: *Na pomedzí logiky a filozofie*. Bratislava: Veda 2001.
- [2] CMOREJ, P.: *Analytické filozofické skúmania*. Bratislava: Filozofický ústav SAV 2009.
- [3] JEŽÍK, P. – KAMHAL, D. – SEDLÁR, I. – SÝKORA, P.: *Saul Kripke a oživenie metafyziky*. Pusté Úľany: Schola philosophica 2010.
- [4] KRIPKE, S.: Identity and Necessity. In: Moore, A. W. (ed.): *Meaning and Reference*. Oxford: Oxford University Press 1993, pp. 162 – 191.
- [5] KRIPKE, S.: Speaker's Reference and Semantic Reference. In: Ludlow, P. (ed.): *Readings in the Philosophy of Language*. Cambridge: MIT Press 1997, pp. 383 – 414.
- [6] KRIPKE, S.: *Pomenovanie a nevyhnutnosť*. Bratislava: Kalligram 2002.
- [7] MARTÍ, G.: The Question of Rigidity in New Theories of Reference. In: *Noûs*, 37, 2003, 1, pp. 61 – 179.
- [8] MARTÍ, G.: Direct Reference and Definite Descriptions. In: *Dialectica*, 62, 2008, 1, pp. 43 – 58.

---

tožnenia mena so vzťahom pomenovania). Aj toto rozlíšenie sa dá elegantne previesť do terminológie rôznych spôsobov používania. Je to len vec ochoty porozumieť; netreba hneď búchať do stola a zaklínať sa tým, ako sa odkláňame od bežného používania jazyka.

¹⁹ Ďakujem Pavlovi Cmorejovi za pripomienky k predchádzajúcej verzii state.

- [9] ZOUHAR, M.: *Podoby referencie*. Bratislava: Iris 2004.
[10] ZOUHAR, M.: *Rigidná designácia. Metafyzická téma vo filozofii jazyka*. Bratislava: Infopress 2006.
[11] ZOUHAR, M.: *Medzi sémantikou a epistemológiou jazyka*. Bratislava: aleph 2010.

doc. Mgr. Marián Zouhar, PhD.
Filozofický Ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: marian.zouhar@gmail.com

SLOVENSKÉ FILOZOFICKÉ ZDRUŽENIE PRI SAV
INŠTITÚT FILOZOFIE A ETIKY PU V PREŠOVE
FILOZOFICKÝ ÚSTAV SAV V BRATISLAVE

Vás pozývajú na

10. výročné stretnutie SFZ spojené s konferenciou na tému

Sloboda a jej projekcie

Konferencia sa uskutoční v dňoch 18. – 20. septembra 2011
v Kongresovom centre SAV Academia Stará Lesná

Vedeckí garanti konferencie:

prof. PhDr. Vasil Gluchman, CSc.
doc. PhDr. Vladimír Manda, CSc.

Organizačný výbor konferencie:

doc. PhDr. Mariana Szapuová, PhD., prof. PhDr. Silvia Gáliková, CSc.,
Mgr. Pavol Sucharek, PhD., Mgr. Milan Toman, Mgr. Andrea Javorská, PhD.,
doc. Mgr. Michal Chabada, PhD., Mgr. Eva Dvoranová

Kontaktná adresa: Mgr. Pavol Sucharek, PhD.
IFaE, Filozofická fakulta PU v Prešove
Ul. 17. novembra 1, 080 78 Prešov
e-mail: pavol.sucharek@gmail.com